

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

©2024 ХАУСТОВА В. Є., ГУБАРЄВА І. О., ТРУШКІНА Н. В.

УДК 323.2:327.5:327.7:342.3/.7:351:354.1:355/359(477)
JEL: F52; H56

Хаустова В. Є., Губарева І. О., Трушкіна Н. В. Нормативно-правове та організаційне забезпечення національної безпеки в Україні

На сучасному етапі перед Україною поставили складні питання, пов'язані із серйозними викликами її державному суверенітету та територіальній цілісності внаслідок російської агресії. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває проблематика національної безпеки, пошуку шляхів і способів її забезпечення. Вирішення цих питань передбачає, насамперед, визначення основ і принципів національної безпеки та оборони, цілей і засад державної політики, що гарантуватимуть суспільству та кожному громадянину захист від загроз. З огляду на це, мета даного дослідження полягає в аналізі й узагальненні нормативно-правового та організаційного забезпечення національної безпеки України задля виявлення недоліків і розроблення пропозицій щодо його вдосконалення. На підставі аналізу чинних законодавчої та правової баз із регулювання розвитку системи національної безпеки та оборони України доведено необхідність внесення змін і доповнень у ряд нормативних актів з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану. Встановлено, що деякі стратегічні документи не відповідають повною мірою сучасним вимогам функціонування сектора безпеки та оборони і не враховують воєнних ризиків і загроз. У результаті дослідження встановлено, що для формування та розвитку системи забезпечення національної безпеки варто розробити Концепцію (Основи) національної безпеки України як державний документ, який відображає генеральний задум щодо реалізації державної політики в цьому напрямі. Даний концептуальний документ має визначити інтереси, фактори, що створюють загрози національним інтересам і безпеці, напрями діяльності із захисту життєво важливих інтересів та протидії сучасним загрозам і викликам. При цьому він має включати такі складові елементи: виявлення об'єктів і суб'єктів загроз національній безпеці в сучасних умовах; визначення об'єктів захисту; механізм виявлення життєво важливих інтересів країни, сфер і особливостей їх реалізації; виявлення суб'єктів, чия діяльність завдає шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави; визначення ознак, які свідчать про вчинення дії, що завдають шкоди життєво важливим національним інтересам держави; визначення основних факторів та умов, що складаються у сфері забезпечення безпеки; аналіз особливостей і механізмів завдання шкоди життєво важливим інтересам; визначення компетенції та взаємовідносин органів, які здійснюють діяльність із забезпечення національної безпеки; формування комплексу заходів для реалізації життєво важливих інтересів у всіх сферах життєдіяльності суспільства; діяльність із протидії загрозам і локалізації їх наслідків (розроблення та здійснення оперативних і довготривалих заходів із запобігання, виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз, а також нейтралізації джерел їх походження). Крім цього, доцільним є розроблення Доктрини національної безпеки України як сукупності офіційних поглядів на мету, функції, принципи та методи забезпечення національної безпеки України в конкретній сфері життєдіяльності суспільства (наприклад, у воєнній, оборонній, економічній, енергетичній сферах тощо). Враховуючи кращі світові практики (досвід Великої Британії, Нідерландів), необхідно приділяти особливу увагу формуванню системи оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України. Для цього слід розробити такі нормативні документи, як «Національний профіль ризиків», «Національний реєстр ризиків надзвичайних ситуацій у сфері цивільного захисту» тощо. У статті побудовано структурно-логічну схему формування системи забезпечення національної безпеки України, яка дозволяє визначити та розмежовувати повноваження різних державних структур і органів у сферах національної безпеки та оборони.

Ключові слова: національна безпека, складові національної безпеки, нормативно-правове забезпечення, організаційне забезпечення, система, структура, ієрархія, повноваження, загроза, ризик, воєнний стан.

Рис.: 2. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 51.

Хаустова Вікторія Євгенівна – доктор економічних наук, професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: v.khaust@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/629132>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216123094>

Губарева Ірина Олегівна – доктор економічних наук, професор, заступник директора Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: gubarievairyna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9002-5564>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/X-8156-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57190439486>

Трушкіна Наталія Валеріївна – кандидат економічних наук, член-кореспондент АЕН України, старший науковий співробітник сектора промислової політики та інноваційного розвитку відділу промислової політики та енергетичної безпеки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: trushkina@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-7738>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/894686>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210808778>

Khaustova V. Ye., Hubarieva I. O., Trushkina N. V. The Regulatory and Organizational Support of National Security in Ukraine

At the present stage, Ukraine faces complex issues related to serious challenges to its State sovereignty and territorial integrity as a result of Russian aggression. In this regard, the problems of national security, the search for ways and means to ensure it are of particular relevance. The solution to these problems implies, first of all, the definition of the foundations and principles of national security and defense, the goals and principles of State policy that will guarantee protection from threats to society and every citizen. With this in mind, the aim of this study is to analyze and generalize the regulatory and organizational support of Ukraine's national security in order to identify shortcomings and develop proposals for its improvement. Based on the analysis of the current legislative and legal frameworks for regulating the development of the national security and defense system of Ukraine, the need to amend and supplement a number of regulations has been proved, taking into account the peculiarities of the legal regime of martial law. It is found that some strategic documents do not fully meet the modern requirements for the functioning of the security and defense sector and do not take into account military risks and threats. As a result of the study, it is determined that for the formation and development of the system of ensuring national security, it is necessary to develop the Conception (Fundamentals) of National Security of Ukraine as a State document that reflects the general idea for the implementation of the State policy in this direction. This conceptual document should define interests, factors that pose threats to national interests and security, areas of activity to protect vital interests and countering the contemporary threats and challenges. While pursuing its objectives, it should include the following constituent elements: identification of objects and subjects of threats to national security in modern conditions; determination of objects of protection; a mechanism for identifying the vital interests of the country, spheres and features of their implementation; identification of subjects whose activities harm the vital interests of the individual, society and the State; determination of signs that indicate the commission of actions that harm the vital national interests of the State; determination of the main factors and conditions prevailing in the field of security; analysis of the features and mechanisms of harm to vital interests; determining the competence and relationships of bodies that carry out activities to ensure national security; formation of a set of measures for the implementation of vital interests in all spheres of life of society; activities to counter threats and localize their consequences (development and implementation of operational and long-term measures to prevent, detect and forecast internal and external threats, as well as neutralize the sources of their origin). In addition, it is expedient to elaborate the Doctrine of National Security of Ukraine as a set of official views on the purpose, functions, principles and methods of ensuring the national security of Ukraine in a specific spheres of life of society (for example, in the military, defense, economic, energy spheres, etc.). Taking into account the best world practices (the experience of Great Britain or the Netherlands), it is necessary to pay special attention to the formation of a system for assessing risks and threats to the national security of Ukraine. For this purpose, it is necessary to develop such regulatory documents as the «National Risk Profile», «National Register of Risks of Emergencies in the Field of Civil Protection», etc. The article builds a structural and logical scheme of the formation of the system of ensuring national security of Ukraine, which allows determining and delimiting the powers of various State structures and bodies in the spheres of national security and defense.

Keywords: national security, components of national security, regulatory and legal support, organizational support, system, structure, hierarchy, powers, threat, risk, martial law.

Fig.: 2. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 51.

Khaustova Viktoriia Ye. – D. Sc. (Economics), Professor, Director of the Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: v.khaust@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/629132>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216123094>

Hubarieva Iryna O. – D. Sc. (Economics), Professor, Deputy Director of the Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: gubarievairyna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9002-5564>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/X-8156-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57190439486>

Trushkina Nataliia V. – PhD (Economics), Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, Senior Research Fellow of the Sector of Industrial Policy and Innovative Development of the Department of Industrial Policy and Energy Security, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: trushkina@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-7738>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/894686>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210808778>

У сучасному світі перед кожною державою стоїть завдання забезпечення належного рівня національної безпеки в міжнародному безпековому середовищі. Тому сьогодні уряди більшості країн світу приділяють особливу увагу нормативно-правовому та організаційному забезпеченню національної безпеки з урахуванням сучасних безпекових викликів і глобальних загроз, до яких належать збройні конфлікти та війни.

Україна не є винятком. Ураховуючи повномасштабне вторгнення росії на територію України,

формування нових міжнародних воєнних альянсів, розвиток різноманітних напрямів міжнародної співпраці з метою посилення безпеки світового співтовариства, виокремлення інноваційних шляхів розвитку міжнародної та глобальної безпеки, на даний час актуалізуються питання визначення нормативно-правових та організаційних засад забезпечення національної безпеки у воєнний період.

Так, у результаті експертного опитування, проведеного фахівцями Центру внутрішньополітичних досліджень Національного інституту

стратегічних досліджень у лютому 2024 р. [1], найголовніші загрози національній безпеці стосуються сфери внутрішньої політики, серед них загрози системі державного управління та політичних процесів, падіння довіри суспільства до політичного керівництва тощо.

Результати щорічного опитування громадської думки в Україні, проведено восени 2024 р. [2], засвідчили позитивне ставлення переважної більшості українців (52%) до Європейського Союзу. Так, ЄС продовжує залишатися міжнародною організацією, якій довіряють найбільше (63% респондентів), тоді як НАТО – 54%, а Організації Об'єднаних Націй – лише 24% опитаних. Слід відмітити, що переважна більшість респондентів (89%) погоджуються, що дезінформація становить загрозу для національної безпеки, і 93% вважають, що ЄС має надавати більше підтримки в боротьбі з нею.

У ході Всеукраїнського опитування громадської думки «Омнібус», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології 16–22 травня і 20–25 червня 2024 р. [3], було встановлено, що 65% респондентів вважають, що безпекові угоди є корисними для посилення обороноздатності України. При цьому 27% опитаних стверджували, що ці угоди або не мають впливу на рівень обороноздатності держави, або взагалі є некорисними. Під час опитування виявлено, що з позицій 40% українців безпекові угоди сприятимуть стримуванню російських військ і визволенню окремих територій. Однак 51% зазначає, що Україна отримує недостатню підтримку для ефективної протидії росії.

Загальнонаціональне опитування, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру Разумкова 8–15 серпня 2024 р. [4], показало, що 67% респондентів наголошують на неприйнятності відмови від вступу до НАТО, а 71% – від членства у Європейському Союзі. Про гарантії безпеки з боку інших країн, які зможуть убезпечити Україну від можливої агресії росії в майбутньому, переконані 62% опитаних. Також, як показало дослідження громадської думки, проведене соціологічною службою Центру Разумкова 20–26 вересня 2024 р. [5], 88% респондентів, охочих взяти участь у референдумі, вказали, що проголосували б за вступ України до Європейського Союзу, а 86% – до НАТО.

Отже, безпекову політику України визнано найважливішою складовою сучасної державної політики, яка має бути спрямована на захист державного суверенітету, територіальної цілісності, зміцнення обороноздатності держави, а також попередження виникнення кризових ситуацій, впоратися з якими країні допомагає низка

сформованих відповідних органів влади та структур, що застосовують певні механізми реагування та впливу. При цьому слід розуміти, що національна безпека є процесом, який передбачає безперервну дію для забезпечення її належного рівня, тому необхідно систематично аналізувати слабкі сторони, загрози і можливості та встановлювати послідовні цілі та завдання.

Проблематика розвитку системи національної безпеки та відповідного забезпечення (нормативно-правового, організаційного, інституційного тощо) реалізації державної політики в даній сфері цікавить багатьох дослідників, серед яких: Л. Корнійчук [6], А. Мосейко, В. Негодченко [7], А. Мусянко [8], Є. Нікіпелова [9], Ю. Шевчук [10] та інші. Це обумовлено, передусім, переглядом безпекових стратегій і політик у ряді країн світу та прийнятті оновлених стратегічних документів унаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Правові, інституційні та організаційні засади формування та реалізації державної політики щодо забезпечення національної безпеки України осмислюються державними та громадськими діячами, науковцями, освітянами. За останні десятиріччя розроблено низку концептуальних і стратегічних документів, присвячених вирішенню даної проблематики. Вищезазначені питання привертають увагу широкого кола закордонних (Н. Brown [11], К. Holmes [12], С. Mesjasz [13], P. Orłowski [14], S. Sarkesian, R. Vitas [15], J. Sobczak [16]) та українських (В. Бліхар та ін. [17], Ю. Бисага та ін. [18], О. Боднарчук та ін. [19], М. Гурковський, М. Сидор [20], О. Данильян та ін. [21], І. Козьяков [22], Д. Кобецова [23], Т. Подковенко [24], Л. Рябовол [25], Д. Чижов [26]) науковців.

Таким чином, велика кількість наукових публікацій за цією проблематикою свідчить про зацікавленість учених щодо вивчення різноманітних аспектів забезпечення національної безпеки як важливого компонента реструктуризації та відбудови економіки. Разом із тим, незважаючи на широкий спектр досліджень за наведеною тематикою, наразі залишаються актуальними питання вдосконалення нормативно-правового забезпечення національної безпеки України з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Означена проблема зумовила мету даної статті, яка полягає в аналізі та узагальненні чинної нормативно-правової бази, що регулює розвиток системи забезпечення національної безпеки України, визначенні її особливостей і недоліків та розробленні пропозицій щодо її вдосконалення.

Правову основу державної політики України у сфері національної безпеки становлять:

- ✦ Конституція України (зі змінами, у редакції від 01.01.2020 р.) [27];
- ✦ Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» (зі змінами, у редакції від 09.08.2024 р.) [28];
- ✦ Закон України від 16.07.2024 р. № 3858-IX «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо стратегічних основ інтегрованого управління державним кордоном України» [29];
- ✦ Стратегія національної безпеки України (затверджено Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020) [30];
- ✦ Стратегія воєнної безпеки України (введено в дію Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021) [31];
- ✦ Стратегія забезпечення державної безпеки (введено в дію Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022) [32];
- ✦ Стратегія економічної безпеки на період до 2025 року (затверджено Указом Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021) [33];
- ✦ Стратегія енергетичної безпеки (схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.08.2021 р. № 907-р) [34];
- ✦ Стратегія інформаційної безпеки (затверджено Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021) [35];
- ✦ Стратегія кібербезпеки України (затверджено Указом Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021) [36];
- ✦ Стратегія зовнішньополітичної діяльності України (введено в дію Указом Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021) [37];
- ✦ Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України (затверджено Указом Президента України від 20.08.2021 р. № 372/2021) [38];
- ✦ Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 687-р) [39];
- ✦ Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р) [40];
- ✦ Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 р. № 684-р) [41];
- ✦ Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.12.2022 р. «Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту» (введено в дію Указом Президента України від 23 грудня 2022 р.

№ 883/2022) [42] та інші документи (табл. 1, табл. 2).

У Конституції України [27] йдеться про захист суверенітету та територіальної цілісності країни, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки як найважливіших функцій держави (ст. 17); забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території країни (ст. 16). Зазначено, що забезпечення державної безпеки та захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація та порядок діяльності яких визначаються законом. У ній також передбачено створення та функціонування координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президенті України – Ради національної безпеки і оборони України (ст. 107) [27].

У 1997 р. постановою Верховної Ради України було схвалено Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України [43], яка втратила свою чинність на підставі Закону України від 19.06.2003 р. № 964-IV «Про основи національної безпеки України» [44]. Але цей закон також втратив свою чинність відповідно до Закону України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» (зі змінами) [28], у якому зазначено, що державна політика у сферах національної безпеки та оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, захисту об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки України та інші напрями.

У 2015 р. рішенням Ради національної безпеки і оборони України було схвалено проект нової редакції Воєнної доктрини України та запропоновано її Президенті України для затвердження. А у 2016 р. було схвалено Концепцію розвитку сектора безпеки і оборони України на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного в дію Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016. Однак у 2021 р. вищезгадані рішення втратили свою чинність згідно з рішенням РНБО України «Про Стратегію воєнної безпеки України», введеним у дію Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021 [31].

У найбільш загальному вигляді ієрархічну систему нормативно-правових актів України можна навести таким чином (рис. 1):

- ✦ Конституція України;
- ✦ закони України;
- ✦ укази Президента України;
- ✦ постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України;
- ✦ нормативні акти міністерств і відомств.

Зміст основних нормативно-правових документів, які регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки України

Назва документа	Елементи національної безпеки
Конституція України	<ul style="list-style-type: none"> – захист суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 17); – зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18); – інтереси національної безпеки (ст. 32, 34, 36, 39); – забезпечення національної безпеки (ст. 44); – основи національної безпеки (ст. 92)
Закон України «Про національну безпеку України»	– визначення основ і принципів національної безпеки і оборони, цілей та основних засад державної політики, що гарантуватимуть суспільству та кожному громадянину захист від загроз
Стратегія національної безпеки України	<ul style="list-style-type: none"> – пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; – поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; – основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; – напрями та завдання реформування і розвитку сектора безпеки та оборони
Стратегія воєнної безпеки України	– завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохопна оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави
Стратегія забезпечення державної безпеки	– визначення реальних і потенційних загроз державній безпеці України, напрямів і завдань державної політики у сфері державної безпеки
Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року	– координована діяльність компетентних державних органів України та військових формувань, спрямована на створення та підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки та збереженням відкритості державного кордону України для законного транскордонного співробітництва
Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року	– визначення шляхів досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки
Стратегія зовнішньополітичної діяльності України	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення незалежності та державного суверенітету України; – відновлення її територіальної цілісності, протидія агресії російської федерації; – курс на набуття повноправного членства в ЄС і в НАТО; – просування українського експорту і залучення іноземних інвестицій тощо
Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України	– пріоритетні напрями державної військово-промислової політики, цілі реформи оборонно-промислового комплексу та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів
Стратегія енергетичної безпеки	<ul style="list-style-type: none"> – складова системи забезпечення національної безпеки; – забезпечення захищеності національних інтересів у доступі до надійних, стійких, доступних і сучасних джерел енергії; – забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України
Стратегія інформаційної безпеки	<ul style="list-style-type: none"> – визначення актуальних викликів і загроз національній безпеці України в інформаційній сфері; – посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина
Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року	– визначення цілей, завдань та основних напрямів державної політики у сфері продовольчої безпеки, а також очікуваних результатів, заходів щодо проведення моніторингу реалізації Стратегії

Джерело: складено авторами на основі чинної нормативно-правової бази [27; 28; 30–35; 37–39; 41].

Складові національної безпеки в законодавчих і нормативно-правових актах України

Складова	Законодавчі та нормативно-правові документи														
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Державна	+	+	+			+						+		+	
Воєнна		+	+	+											
Прикордонна							+							+	
Економічна	+	+	+					+							
Енергетична			+						+						
Зовнішньо-економічна	+													+	
Продовольча			+										+	+	
Інформаційна	+	+	+												
Екологічна	+	+	+							+					
Кібербезпека		+	+		+										
Громадська		+	+												+
Біобезпека			+												

Примітки: (1) Конституція України; (2) Закон України «Про національну безпеку України»; (3) Стратегія національної безпеки України; (4) Стратегія воєнної безпеки України; (5) Стратегія кібербезпеки України; (6) Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо стратегічних основ інтегрованого управління державним кордоном України»; (7) Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року; (8) Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року; (9) Стратегія енергетичної безпеки; (10) Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року; (11) Стратегія інформаційної безпеки; (12) Стратегія забезпечення державної безпеки; (13) Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року; (14) Стратегія зовнішньополітичної діяльності України; (15) Рішення РНБО України від 23.12.2022 р.

Джерело: складено авторами на основі узагальнення чинної нормативно-правової бази [27–42].

Особливу групу становлять міжнародні договори та Угоди про співробітництво у сфері безпеки між Україною та країнами світу тощо.

Перший рівень у системі нормативно-правового забезпечення національної безпеки складають Конституція України та Концепція (Основи) національної безпеки України, яку необхідно розробити в середньостроковій перспективі з урахуванням умов воєнного періоду.

Другий рівень становлять нормативно-правові акти України, у яких відображено основні норми діяльності державних органів і структур у процесі забезпечення національної безпеки в різних сферах національної безпеки, їх завдання, напрями діяльності, функції та повноваження.

До них, зокрема, належать Закони України: «Про національну безпеку України» (зі змінами, у редакції від 09.08.2024 р.), «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо стратегічних основ інтегрованого управління державним кордоном України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Національну поліцію України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідку», «Про Державну прикордонну службу Украї-

ни», «Про державний кордон України», «Про Державну митну службу України», «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про дипломатичну службу», «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про боротьбу з тероризмом», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про державну таємницю», «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»; Кодекси України: Кримінальний, Кримінальний процесуальний, Цивільний, Цивільний процесуальний, Митний, Бюджетний, Господарський, Кодекс цивільного захисту України, які безпосередньо стосуються питань регулювання відносин у сфері національної безпеки.

До *третього рівня* слід віднести, на наш погляд, укази Президента України, які є обов'язковими для виконання на всій території України. До них

Рис. 1. Ієрархія нормативно-правового забезпечення національної безпеки України

Джерело: авторська розробка.

можна віднести такі: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»; «Про Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України» та інші.

Особливу групу становлять джерела міжнародного права (*четвертий рівень*) – міжнародні

договори, угоди про співпрацю у сфері безпеки та оборони, довгострокову підтримку, а також рішення міждержавних (міжурядових) організацій, які є юридично обов'язковими для держав-учасниць. До цієї групи можна включити: Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, у якій йдеться про сприяння міжнародній стабільності та безпеці на основі ефективної багатосторонності; посилення співробітництва та діалогу між Сторонами з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, зокрема з метою реагування на глобальні й регіональні виклики та основні загрози; пришвидшення, зорієнтоване на результат і практичне співробітництво між Сторонами для досягнення миру, безпеки і стабільності на Європейському континенті тощо.

Крім цього, Україна підписала безпекові угоди з рядом країн світу. Наприклад, підписано Угоди про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії (12.01.2024 р.), Федеральною

Республікою Німеччина (16.02.2024 р.), Францією (16.02.2024 р.), Данією (23.02.2024 р.), Італією (24.02.2024 р.), Канадою (24.02.2024 р.), Нідерландами (01.03.2024 р.), Фінляндією (03.04.2024 р.), Латвією (11.04.2024 р.), Іспанією (27.05.2024 р.), Бельгією (28.05.2024 р.), Португалією (28.05.2024 р.), Швецією (31.05.2024 р.), Норвегією (31.05.2024 р.), Ісландією (31.05.2024 р.), Республікою Польща (08.07.2024 р.), Чеською Республікою (18.07.2024 р.), Литвою (27.06.2024 р.), Естонією (27.06.2024 р.).

У рамках Спільної декларації про підтримку України, ухваленої лідерами країн G7 під час саміту НАТО (м. Вільнюс, 12 липня 2023 р.), держави Великої сімки вживатимуть всеосяжні заходи, які спрямовано на довгострокове гарантування безпеки України. План підтримки України включає заходи задля зміцнення економічної стійкості та стабільності України, зокрема шляхом реконструкції та відновлення, технічної та фінансової підтримки для задоволення негайних потреб України, спричинених війною.

Слід відмітити, що в переважній більшості укладених угод до ключових складових довгострокових безпекових зобов'язань, взятих країнами світу щодо України, віднесено:

- ✦ надання всебічної допомоги Україні для захисту та відновлення її територіальної цілісності в міжнародно визнаних кордонах, а також економічної відбудови;
- ✦ запобігання, активне стримування та заходи, які мають бути вжиті, стосовно будь-якої нової агресії з боку російської федерації;
- ✦ підтримка інтеграції України до європейських та євроатлантичних інституцій, зокрема шляхом підтримки вступу України до ЄС та оперативної сумісності з НАТО.

Якщо розглядати Угоду про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Естонією, то в ній передбачено виділення оборонної допомоги в розмірі понад 100 млн євро у 2024 р. і 0,25% ВВП країни на щорічну військову підтримку впродовж 2024–2027 рр., а також запуск Стратегічного діалогу для обговорення питань безпеки та оборони, посилення санкцій проти росії тощо [45]. При цьому варто відзначити, що Естонія є першою країною, яка ввела фіксований відсоток ВВП у безпекову угоду [46].

П'ятий рівень ієрархії складають нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України. Цей вищий орган, що здійснює виконавчу владу, у межах своєї компетенції видає постанови та розпорядження стосовно забезпечення національної безпеки. Особливістю нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є те, що вони можуть

бути прийняті на підставі та на виконання Конституції України, законів України й указів Президента України. Серед таких документів можна назвати такі Розпорядження Кабінету Міністрів, як «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року», «Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки», «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» та інші.

До *шостого рівня* належать міжвідомчі нормативні джерела, які регулюють порядок взаємодії суб'єктів системи забезпечення національної безпеки за окремими напрямками діяльності в цій сфері.

Сьомий рівень становлять нормативно-правові акти міністерств та інших органів виконавчої влади, які в межах своєї компетенції на основі чинного законодавства про національну безпеку, а також відповідно до указів Президента України, Кабінету Міністрів України розробляють відомчі нормативні акти (накази, інструкції, положення, постанови, програми, листи, статuti), які спрямовано на реалізацію функцій відповідно до компетенції в конкретній сфері життєдіяльності щодо національних інтересів. Вони є обов'язковими для виконання всіма підвідомчими міністерствами та відомствами, установами та організаціями, посадовими особами. Серед таких міністерств можна вказати Міністерство закордонних справ (зовнішньополітична безпека), Міністерство енергетики (енергетична безпека), Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів (екологічна безпека), Міністерство економіки (економічна безпека), Міністерство внутрішніх справ (зовнішньополітична та громадська безпека), Міністерство оборони (воєнна, державна безпека), Міністерство аграрної політики та продовольства (продовольча безпека) тощо.

Особливістю даного виду нормативно-правових актів полягає в тому, що міністерства та відомства й інші органи виконавчої влади можуть видавати власні акти, які містять норми права, у випадках і в межах, передбачених законами України, указами Президента України і Кабінету Міністрів України. Тому видання будь-якого відомчого акта має ґрунтуватися на спеціальній вказівці вищого органу. Саме тому відомчі нормативно-правові акти не усувають недоліків нормативно-правового забезпечення національної безпеки, а лише конкретизують наявні положення, що містяться в актах.

Восьмий рівень нормативно-правового забезпечення у сфері національної безпеки становлять

локальні нормативні акти – такі юридичні документи, які містять норми права, що приймаються місцевими органами влади, суб'єктами управління на конкретному підприємстві, в організації з питань забезпечення національної безпеки, які є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами й організаціями, а також посадовими особами та громадянами на території, підпорядкованій даному органу влади.

Найбільш складним і важливим етапом створення системи забезпечення національної безпеки залишається визначення складу (структури) суб'єктів управління національною безпекою України. Структура суб'єктів управління національною безпекою має такий вигляд [19]:

- 1) Президент України;
- 2) Верховна Рада України (ВРУ);
- 3) Кабінет Міністрів України (КМУ);
- 4) Рада національної безпеки і оборони України (РНБО України);
- 5) міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- 6) Національний банк України;
- 7) суди загальної юрисдикції;
- 8) прокуратура України;
- 9) Національне антикорупційне бюро України;
- 10) місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- 11) Збройні Сили України (ЗСУ), Служба безпеки України (СБУ), Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України;
- 12) органи та підрозділи цивільного захисту;
- 13) громадяни України, об'єднання громадян.

У табл. 3 надано зміст організаційного забезпечення національної безпеки України, суть якого полягає у визначенні функцій і повноважень основних суб'єктів.

Як видно з табл. 3, Президент України здійснює загальне керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави.

У межах повноважень, визначених у ст. 85 Конституції України [27], Верховна Рада України здійснює законодавче регулювання та контроль за діяльністю органів державної влади та посадових осіб щодо здійснення ними відповідних повноважень у сфері національної безпеки та оборони; приймає закони у сфері національної безпеки.

У сфері національної безпеки та обороноздатності повноваження Кабінету Міністрів України спрямовано на охорону та захист державного кордону України і території України; зміцнення національної безпеки держави; забезпечення боєздатності Збройних Сил України; керівництво системою цивільного захисту України, мобілізаційною

підготовкою національної економіки та переведенням її на режим роботи в умовах надзвичайного або воєнного стану тощо.

Рада національної безпеки і оборони України, яка є координаційним органом у питаннях національної безпеки та оборони, виконує функції стратегічного керівництва в цій сфері відповідно до ст. 107 Конституції України [27] та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [48].

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України. До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [48] функціями РНБО України є: 1) внесення пропозицій Президенту України щодо реалізації засад внутрішньої та зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; 2) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час; 3) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

При цьому необхідно підкреслити, що Рада національної безпеки і оборони України не може бути загальним органом управління національною безпекою, оскільки контроль і координація діяльності законодавчої та судової влади в цій сфері не належать до її компетенції. Ці повноваження належать Президенту України, який очолює цей орган [19].

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України» [28] сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони (табл. 4) визначаються законодавством України.

До складу сектора безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України,

Організаційне забезпечення національної безпеки України

Суб'єкт	Повноваження із забезпечення національної безпеки
Президент України	1) забезпечення державної незалежності, національної безпеки та правонаступництва держави (ст. 106 Конституції України); 2) здійснення керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави (ст. 106 Конституції України, с. 13 Закону України «Про національну безпеку України»)
Верховна Рада України	1) визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (ст. 85 Конституції України); 2) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України (ст. 85 Конституції України); 3) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України (ст. 85 Конституції України)
Кабінет Міністрів України	1) здійснення заходів щодо зміцнення національної безпеки України, розроблення та затвердження державних програм з цих питань (ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»); 2) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави (с. 116 Конституції України); 3) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю (ст. 116 Конституції України); 4) здійснення контролю за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики у сферах національної безпеки і оборони, звітування з цих питань перед Президентом України та Верховною Радою України (ст. 7 Закону України «Про національну безпеку України»)
РНБО України	Координація та контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони (ст. 107 Конституції України)

Джерело: складено авторами на основі узагальнення нормативно-правових документів [27; 28; 47; 48].

Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

З урахуванням вищевикладеного можна визначити систему забезпечення національної безпеки України (рис. 2) як організовану сукупність спеціальних органів, засобів, методів, принципів, інструментарію та заходів, що забезпечують захист особистості, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [49; 50].

З позицій системного підходу до забезпечення національної безпеки висувуються певні вимоги. Діяльність із забезпечення національної без-

пеки має бути: безперервною, плановою, цілеспрямованою, комплексною, конкретною, надійною. Ці вимоги до діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки можуть бути реалізовані під час створення та функціонування відповідних організаційних структур (Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України тощо).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

Аналіз чинної законодавчої та правової бази, яка регулює розвиток системи національної безпеки та оборони України, свідчить про необхідність внесення змін і доповнень у ряд нормативних актів з урахуванням особливостей воєнного стану. Встановлено, що деякі стратегічні документи, які визначають виклики та загрози національній безпеці України у воєнній, економічній, інформаційній, енергетичній, екологічній сферах, схвалено у

Повноваження основних структур сектора безпеки та оборони

Структура	Повноваження із забезпечення національної безпеки та обороноздатності України
Міністерство оборони (МО) України	Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва в мирний час та особливий період
Збройні Сили України (ЗСУ)	Військове формування, на яке покладено оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності
Міністерство внутрішніх справ (МВС) України	Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сферах охорони та захисту державного кордону; охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави; підтримання громадської безпеки та правопорядку, цивільного захисту тощо
Національна гвардія України (НГУ)	Військове формування з правоохоронними функціями, яке призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення громадської безпеки, забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності тощо
Державна прикордонна служба України	Правоохоронний орган спеціального призначення, який реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС)	Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій
Служба безпеки України (СБУ)	Державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку; протидію розвідувально-підривної діяльності проти України; боротьбу з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного та науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорону державної таємниці
Розвідувальні органи України	Суб'єкти забезпечення національної безпеки і оборони, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою сприяння реалізації національних інтересів України та протидії зовнішнім загрозам національній безпеці у визначених законом сферах

Джерело: складено авторами на основі [28].

2021–2022 рр. Тобто вони вже є застарілі та не відповідають повною мірою сучасним вимогам функціонування сектора безпеки та оборони, а також не враховують воєнних ризиків і загроз.

Слід зазначити, що до 2003 р. в Україні було схвалено Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Водночас із прийняттям Закону України «Про основи національної безпеки України» даний концептуальний документ втратив свою чинність. З правової точки зору, відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України, основи національної безпеки визначаються виключно законом, тому закріплення їх Постановою Верховної Ради України було некоректним і не відповідає Конституції України. Однак необхідність даного документа є очевидною та актуальною на сьогоднішній день через те, що він має виступати

інтегрованою ланкою в системі нормативно-правового забезпечення національної безпеки України та визначати основи державної політики національної безпеки.

Отже, для формування та розвитку системи забезпечення національної безпеки доцільною є розробка Концепції (Основ) національної безпеки України як державного документа, що відображає генеральний задум стосовно реалізації державної політики в цьому напрямі. Даний концептуальний документ має визначити інтереси, фактори, що створюють загрози національним інтересам і безпеці, напрями діяльності із захисту життєво важливих інтересів та протидії сучасним загрозам і викликам.

При цьому він має включати такі складові елементи:

Рис. 2. Структурно-логічна схема формування системи забезпечення національної безпеки України

Джерело: побудовано авторами на основі узагальнення [27; 28; 30; 49–51].

- ✦ виявлення об'єктів і суб'єктів загроз національній безпеці у сучасних умовах;
- ✦ визначення об'єктів захисту;
- ✦ механізм виявлення життєво важливих інтересів країни, сфер і особливостей їх реалізації;
- ✦ виявлення суб'єктів, чия діяльність завдає шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави;
- ✦ визначення ознак, які свідчать про вчинення дій, що завдають шкоди життєво важливим національним інтересам держави;
- ✦ визначення основних факторів та умов, що складаються у сфері забезпечення безпеки;
- ✦ аналіз особливостей і механізмів завдання шкоди життєво важливим інтересам;
- ✦ визначення компетенції та взаємовідносин органів, які здійснюють діяльність із забезпечення національної безпеки;
- ✦ формування комплексу заходів для реалізації життєво важливих інтересів у всіх сферах життєдіяльності суспільства;
- ✦ діяльність із протидії загрозам і локалізації їх наслідків (розроблення та здійснення оперативних і довготривалих заходів із запобігання, виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз, а також нейтралізації джерел їх походження).

Крім цього, у середньостроковій перспективі доцільно розробити Доктрину національної безпеки України як сукупність офіційних поглядів на мету, функції, принципи та методи забезпечення національної безпеки України в конкретній сфері життєдіяльності суспільства (наприклад, воєнна сфера, оборонна, економічна, енергетична тощо).

Враховуючи кращі світові практики (досвід Великої Британії, Королівства Нідерландів), необхідно приділяти особливу увагу формуванню системи оцінювання ризиків і загроз національній безпеці України. Для цього слід розробити такі документи, як «Національний профіль ризиків», «Національний реєстр ризиків надзвичайних ситуацій у сфері цивільного захисту» тощо.

Напрямами подальших досліджень авторів є аналіз закордонної та вітчизняної практики реалізації національних стратегій і програм забезпечення національної безпеки, а також узагальнення досвіду провідних країн світу щодо формування державної політики у сфері національної безпеки. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Потапенко В., Павленко І., Нагірний В., Маляревський Є. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики: аналіт. доп. Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2024. 31 с.

2. Опитування громадської думки: більшість українців обізнані щодо підтримки ЄС. *EU Neighbours East*. 13.11.2024. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/opinion-polls/opytuvannya-gromadskoyi-dumky-bilshist-ukrayincziv-obiznani-shhododidtrymky-yes/>
3. Грушецький А. Сприйняття українцями безпекових угод. *Київський міжнародний інститут соціології*. 05.07.2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1419&page=1>
4. Війна та дипломатія: як українці ставляться до можливих переговорів і гарантій безпеки. Опитування. *Фонд «Демократичні ініціативи» імені Лька Кучеріва*. 29.08.2024. URL: <https://dif.org.ua/article/viy-na-ta-diplomatiya-yak-ukraintsi-stavlyatsya-do-mozhlivikh-peregovoriv-i-garantiy-bezpeki>
5. Сааков В. Опитування: Українці готові підтримати вступ до ЄС і НАТО. *DW*. 24.10.2024. URL: <https://www.dw.com/uk/opituvannya-bilsist-ukrainciv-gotovi-progolosuvati-za-vstup-do-es-i-nato/a-70593928>
6. Корнійчук Л. В. Еволюція безпекової політики Чеської Республіки під впливом російсько-української війни. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2024. Т. 16. № 1. С. 188–199. DOI: <https://doi.org/10.15421/352435>
7. Мосейко А. Г., Негодченко В. О. Досвід Сполучених Штатів Америки щодо публічного адміністрування в сфері національної безпеки. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 323–329. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-48>
8. Мусієнко А. О. Співробітництво Північних країн в сфері безпеки і оборони: еволюція підходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 498–502. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/123>
9. Нікіпелова Є. М. Організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері національної безпеки Республіки Польща. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2018. Т. 29. № 2. С. 34–40. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/8.pdf
10. Шевчук Ю. В. Європейський досвід управління у сфері національної безпеки: кейс Польщі. *Публічне урядування*. 2023. № 4. С. 78–86. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4\(37\)-10](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4(37)-10)
11. Brown H. *Thinking About National Security*. Deyfense and Foreign Policy in a Dangerous World. 1st ed. Colorado: Westview Press, 1983. 288 p.
12. Holmes K. R. H. What is National Security? *The Heritage Foundation*. 07.10.2014. URL: <https://www.heritage.org/military-strength-essays/2015-essays/what-national-security>
13. Mesjasz C. Security as an Analytical Concept. *Proceedings of 5th Pan-European Conference on International Relations (The Hague, 9–11 September*

- 2004). URL: http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf
14. Orłowski P. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020. *Analiza KBN*. 2020. Nr. 10. S. 1–5. URL: <https://zbn.inp.uj.edu.pl/documents/92718966/141790394/Or%C5%82owski+P.+A62/03f6ef78-e6eb-4b75-8d6e-92554f5a3266>
 15. Sarkesian S. C., Vitas R. A. U.S. National Security Policy and Strategy: Documents and Policy Proposals. Westport, Connecticut: Greenwood Press, Inc., 1988. 466 p.
 16. Sobczak J. The New National Security Strategy of the Republic of Poland. *Cybersecurity in Poland* / Edited by K. Chałubińska-Jentkiewicz, F. Radoniewicz, T. Zieliński. Cham: Springer, 2022. P. 111–135. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-78551-2_8
 17. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія / В. С. Бліхар, М. М. Бліхар, М. І. Копитко та ін. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління і права ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.
 18. Бисага Ю. М., Дешко Л. М., Нечипорук Г. Ю. Міжнародна безпека, національна безпека, конституційна безпека: теоретико-правові підходи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 4. С. 43–49. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46471/1/43.pdf>
 19. Боднарчук О. Г., Боднарчук О. І., Глух М. В., Гарбінська-Руденко А. В. Правове регулювання національної безпеки : навч. посіб. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. 202 с.
 20. Гурковський М. П., Сидор М. Я. Поняття національної безпеки як адміністративно-правової категорії. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2. С. 26–32. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3920>
 21. Національна безпека у філософсько-правовому дискурсі : монографія / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, Є. М. Білоусов та ін. Харків : Право, 2019. 244 с.
 22. Козьяков І. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 9. С. 160–164. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.26>
 23. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141–146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>
 24. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.01.011>
 25. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Вісник Університету імен Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2020. № 1. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2020-1-1-4>
 26. Чижов Д. А. Національна безпека як елемент системи забезпечення прав і свобод людини та громадянина. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2021. № 4. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.15>
 27. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змінами, у редакції від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
 28. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (зі змінами, у редакції від 09.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>
 29. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо стратегічних основ інтегрованого управління державним кордоном України» від 16.07.2024 р. № 3858-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3858-20#Text>
 30. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
 31. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15>
 32. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки» від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/56/2022.#Text>
 33. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
 34. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії енергетичної безпеки» від 04.08.2021 р. № 907-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-p#Text>
 35. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
 36. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» від 26.08.2021 р. № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>
 37. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» від 26.08.2021 р.

- № 448/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#n5>
38. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 червня 2021 року «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 20.08.2021 р. № 372/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#n12>
39. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року» від 24.07.2019 р. № 687-р (зі змінами, у редакції від 21.07.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p#n13>
40. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» від 20.10.2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p#Text>
41. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації» від 23.07.2024 р. № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-p#n12>
42. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту» від 23.12.2022 р. (введено в дію Указом Президента України від 23 грудня 2022 р. № 883/2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0023525-22#Text>
43. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР (зі змінами; втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр#Text>
44. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV (зі змінами; втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
45. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Естонією. *Офіційний сайт Президента України*. 2024. 27 червня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91793>
46. Кузьменко Ю. Що передбачає безпекова угода України та Естонії. *Суспільне. Новини*. 27.06.2024. URL: <https://suspiilne.media/778321-so-peredbae-bezpekova-ugoda-ukraini-ta-estonii/>
47. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII (зі змінами, у редакції від 30.10.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
48. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР (зі змінами, у редакції від 29.07.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>
49. Кизим М. О., Губарева І. О., Хаустова В. Є., Манойленко О. В. Аналіз контекстуальних і часових закономірностей розвитку поглядів на пріоритети забезпечення обороноздатності країн світу. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 4–12. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-4-12>
50. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «критична інфраструктура» з позицій національної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2022. № 12. С. 58–78. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78>
51. Bezpartochnyi M., Khaustova V., Trushkina N. Mechanism for ensuring international security in new geostrategic realities. *Prospects for sustainable development and ensuring the security of economic systems in the new geostrategic realities : scientific monograph*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2023. P. 222–246. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10436679>

REFERENCES

- Bezpartochnyi, M., Khaustova, V., and Trushkina, N. "Mechanism for ensuring international security in new geostrategic realities". In *Prospects for sustainable development and ensuring the security of economic systems in the new geostrategic realities*, 222–246. Kosice: Vysoka skola bezpecnostneho manažerstva v Kosiciach, 2023. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10436679>
- Blikhar, V. S. et al. *Natsionalna bezpeka derzhavy: filosofsko-pravovi i sotsialno-ekonomichniy analiz* [National Security of the State: Philosophical-legal and Socio-economic Analysis]. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi un-t upravlinnia i prava im. L. Yuzkova, 2021.
- Bodnarchuk, O. H. et al. *Pravove rehuliuвання natsionalnoi bezpeky* [Legal Regulation of National Security]. Iripin: Derzhavnyi podatkovyi universytet, 2024.
- Brown, H. *Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World*. Colorado: Westview Press, 1983.
- Bysaha, Yu. M., Deshko, L. M., and Nechyporuk, H. Yu. "Mizhnarodna bezpeka, natsionalna bezpeka, konstytutsiina bezpeka: teoretyko-pravovi pidkhody" [International Security, National Security, Constitutional Security: Theoretical and Legal Approaches]. *Porivnialno-analitychne pravo*, no. 4 (2020): 43–49. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46471/1/43.pdf>
- Chyzhov, D. A. "Natsionalna bezpeka yak element systemy zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna" [National Security as an Element of the System of Ensuring the Rights and Freedoms of Man and Citizen]. *Derzhava ta rehiony. Seriya «Pravo»*, no. 4 (2021): 96–101. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2021.4.15>
- Danylian, O. H. *Natsionalna bezpeka u filosofsko-pravovomu dyskursi* [National Security in the Philosophical and Legal Discourse]. Kharkiv: Pravo, 2019.

- Holmes, K. R. H. "What is National Security?" *The Heritage Foundation*. October 07, 2014. <https://www.heritage.org/military-strength-essays/2015-essays/what-national-security>
- Hrushetskyi, A. "Spryniattia ukrainsiamy bezpekovykh uhod" [Perception of Security Agreements by Ukrainians]. *Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii*. July 05, 2024. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=rereports&id=1419&page=1>
- Hurkovskiy, M. P., and Sydor, M. Ya. "Poniattia natsionalnoi bezpeky yak administratyvno-pravovoi katehorii" [The Concept of National Security as an Administrative and Legal Category]. *Sotsialno-pravovi studii*, iss. 2 (2021): 26-32. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3920>
- Korniichuk, L. V. "Evolutsiia bezpekovoï polityky Cheskoï Respubliky pid vplyvom rosiisko-ukrainskoï viiny" [The Evolution of Czechia's Security Policy under the Influence of the Russia-Ukraine War]. *Filosofia ta politolohiia v konteksti suchasnoï kultury*, vol. 16, no. 1 (2024): 188-199. DOI: <https://doi.org/10.15421/352435>
- Korobtsova, D. V. "Pravove zabezpechennia finansovoï bezpeky derzhavy v umovakh viennoho stanu" [Legal Provision of Financial Security of the State in Martial Law]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, no. 2 (2022): 141-146. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>
- Koziaikov, I. "Zakonodavche vyznachennia derzhavnoï bezpeky: problemy teorii ta praktyky" [Legislative Definition of State Security: Problems of Theory and Practice]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 9 (2019): 160-164. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.26>
- Kuzmenko, Yu. "Shcho peredbachaie bezpekova ughoda Ukrainy ta Estonii" [What Does the Security Agreement Between Ukraine and Estonia Provide]. *Suspilne. Novyny*. June 27, 2024. <https://suspilne.media/778321-so-peredbae-bezpekova-ugoda-ukraini-ta-estonii/>
- Kyzym, M. O. et al. "Analiz kontekstualnykh i chasovykh zakonmirnostei rozvytku pohliadiv na priorytety zabezpechennia oboronozdatnosti krain svitu" [Analyzing the Contextual and Temporal Patterns in the Development of Views on Priorities for Ensuring the Defense Capability of World Countries]. *Biznes Inform*, no. 4 (2022): 4-12. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-4-12>
- Kyzym, M. O., Khaustova, V. Ye., and Trushkina, N. V. "Sutnist poniattia «krytychna infrastruktura» z pozytsii natsionalnoi bezpeky Ukrainy" [The Essence of the Concept of «Critical Infrastructure» from the Standpoint of National Security of Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 12 (2022): 58-78. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-12-58-78>
- [Legal Act of Ukraine] (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1997). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-вр#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (1998). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-р#n13>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-р#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#n5>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#n12>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-р#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/56/2022.#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0023525-22#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3858-20#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-р#n12>
- Mesjasz, C. "Security as an Analytical Concept". Proceedings of 5th Pan-European Conference on International Relations. 2004. http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf
- Moseiko, A. H., and Nehodchenko, V. O. "Dosvid Spoluchenykh Shtativ Ameryky shchodo publichnoho administruvannia v sferi natsionalnoi bezpeky" [The Experience of the United States of America Regarding Public Administration in the Field of National Security]. *Pravo i suspilstvo*, no. 4 (2019): 323-329. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-48>
- Musiienko, A. O. "Spivrobitnytstvo Pivnichnykh krain v sferi bezpeky i oborony: evoliutsiia pidkhodiv" [Cooperation of the Nordic Countries in the Field of Security and Defense: Evolution of Approaches]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, no. 2 (2024): 498-502. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/123>
- Nikipielova, Ye. M. "Orhanizatsiine zabezpechennia realizatsii derzhavnoï polityky u sferi natsionalnoi bezpeky Respubliky Polshcha" [Organizational Support for the Implementation of State Policy in the Field of National Security of the Republic of Poland]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii*

- «Derzhavne upravlinnia», vol. 29, no. 2 (2018): 34-40. https://www.pubadm.vernadskyyournals.in.ua/journals/2018/2_2018/8.pdf
- “Opytuvannia hromadskoi dumky: bilshist ukrainsiv obiznani shchodo pidtrymky YeS” [Public Opinion Survey: The Majority of Ukrainians Are Aware of EU Support]. *EU Neighbours East*. November 13, 2024. <https://euneighbourseast.eu/uk/news/opinion-polls/opytuvannya-gromadskoyi-dumky-bilshist-ukrayincziv-obiznani-shchodo-pidtrymky-yes/>
- Orlowski, P. “Strategia Bezpieczenstwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020”. *Analiza KBN*. 2020. <https://zbn.inp.uj.edu.pl/documents/92718966/141790394/Or%C5%82owski+P.+A62/03f6ef78-e6eb-4b75-8d6e-92554f5a3266>
- Podkovenko, T. “Natsionalna bezpeka Ukrainy: aksiolohichni ta pravovyi aspekty” [National Security of Ukraine: Axiological and Legal Aspects]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, no. 1 (2021): 11-18. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.01.011>
- Potapenko, V. et al. *Analiz zahroz natsionalnii bezpetsi u sferi vnutrishnyoi polityky: analit. dop.* [Analysis of Threats to National Security in the Field of Domestic Policy: analytical report]. Kyiv: Nats. in-t stratehichnykh doslidzhen, 2024.
- Riabovol, L. T. “Natsionalna bezpeka Ukrainy: strukturno-funktsionalnyi analiz” [National Security of Ukraine: Structural and Functional Analysis]. *Visnyk Universytetu imen Alfreda Nobelia. Seriiia «Pravo»*, no. 1 (2020): 25-30. DOI: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2020-1-1-4>
- Saakov, V. “Opytuvannia: Ukrainci hotovi pidtrymaty vstup do YeS i NATO” [Survey: Ukrainians Are Ready to Support Joining the EU and NATO]. *DW*. October 24, 2024. <https://www.dw.com/uk/opytuvanna-bilsist-ukrainciv-gotovi-progolosuvati-za-vstup-does-i-nato/a-70593928>
- Sarkesian, S. C., and Vitas, R. A. *U.S. National Security Policy and Strategy: Documents and Policy Proposals*. Westport, Connecticut: Greenwood Press, Inc., 1988.
- Shevchuk, Yu. V. “Yevropeyskyi dosvid upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky: keis Polshchi” [European Experience of Management in the Sphere of National Security: The Case of Poland]. *Publichne uriaduvannia*, no. 4 (2023): 78-86. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4\(37\)-10](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4(37)-10)
- Sobczak, J. “The New National Security Strategy of the Republic of Poland”. In *Cybersecurity in Poland*, 111-135. Cham: Springer, 2022. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-78551-2_8
- “Uhoda pro spivrobitnytstvo u sferi bezpeky ta dovhostrokovu pidtrymku mizh Ukrainoiu ta Estoniiei” [Agreement on Security Cooperation and Long-term Support Between Ukraine and Estonia]. *Ofitsiinyi sait Prezydenta Ukrainy*. June 27, 2024. <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91793>
- “Viina ta dyplomatiia: yak ukrainsi stavliatsia do mozhlyvykh perehovoriv i harantii bezpeky. Opytuvannia” [War and Diplomacy: How Ukrainians Feel About Possible Negotiations and Security Guarantees. Poll]. *Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva*. August 29, 2024. <https://dif.org.ua/article/viyna-ta-diplomatiya-yak-ukrainsi-stavlyatsya-do-mozhlyvikh-peregovoriv-i-garantiy-bezpeki>